

Διεθνές Συνέδριο για την Ανοικτή & εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση

Τόμ. 10, Αρ. 1Α (2019)

ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ISBN 978-618-5335-03-8

Οι ερευνητικές και συγγραφικές τάσεις στο πλαίσιο των διεθνών συνεδρίων International Conference in Open and Distance Learning (ICODL) κατά τα έτη 2009-2017

Αντωνία Αναστασοπούλου, Γκέλη Μανούσου, Ηλίας Μαυροειδής, Αντώνης Λιοναράκης

doi: [10.12681/icodl.2315](https://doi.org/10.12681/icodl.2315)

**Οι ερευνητικές και συγγραφικές τάσεις στο πλαίσιο των διεθνών συνεδρίων
International Conference in Open and Distance Learning (ICODL) κατά τα έτη
2009-2017**

**Research and writing trends in the International Conference in Open and
Distance Learning (ICODL) during the years 2009-2017**

Αντωνία Αναστασοπούλου Med ΕΑΠ Δασκάλα Ειδικής Αγωγής antonioteach@gmail.com	Δρ. Γκέλη Μανούσου ΣΕΠ ΕΑΠ Συντονίστρια Εκπαιδευτικού Έργου ΠΕ70 5ο ΠΕΚΕΣ ΑΤΤΙΚΗΣ manousoug@gmail.com
Ηλίας Μαυροειδής ΣΕΠ ΕΑΠ imavr@tee.gr	Αντώνης Λιοναράκης Καθηγητής ΕΑΠ alionar@eap.gr

Περίληψη

Η παρούσα μελέτη διερευνά τα ποιοτικά χαρακτηριστικά της ταυτότητας των ερευνητών που έχουν παρουσιάσει επιστημονικές ανακοινώσεις στα συνέδρια της Ανοικτής και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης (ICODL) κατά τα έτη 2009-2017 και τα ποιοτικά χαρακτηριστικά των βιβλιογραφικών αναφορών τους, έτσι ώστε να καταγράψει τις τάσεις που διαμορφώνονται βάσει αυτών στον επιστημονικό χώρο της ΑεξΑΕ στην Ελλάδα. Υλικό της έρευνάς μας αποτέλεσαν όλες οι ανακοινώσεις που παρουσιάστηκαν στα σχετικά συνέδρια και ως μέθοδο ανάλυσης χρησιμοποιήσαμε την ανάλυση περιεχομένου. Τα συμπεράσματα στα οποία καταλήξαμε αφορούν τη διεθνή ταυτότητα των υπό μελέτη συνεδρίων, την επαγγελματική ιδιότητα των εισηγητών και τα ερευνητικά τους ενδιαφέροντα, τις τάσεις συνεργασίας, τα είδη των ανακοινώσεων και τις τάσεις παραπομπής τους. Αρχικά, καταλήγουμε στο συμπέρασμα πως η διεθνής ταυτότητα των συνεδρίων ICODL επηρεάζεται δυσμενώς από τη σταδιακή μείωση της συμμετοχής ξένων επιστημόνων και τον σταδιακά μειούμενο αριθμό αγγλόφωνων ανακοινώσεων. Επιπρόσθετα, διαπιστώνουμε πως, παρ' ότι η πλειοψηφία των εισηγητών διατηρεί ενεργή σχέση με την εκπαίδευση και σε μικρότερο βαθμό με την εξ αποστάσεως εκπαίδευση, διαφαίνεται μία τάση μετακίνησης επαγγελματιών από άλλους τομείς στον χώρο των συνεδρίων της ΑεξΑΕ. Παράλληλα, το ερευνητικό τους ενδιαφέρον στρέφεται προς την εμπειρική έρευνα, τις πρακτικές εφαρμογές και τα περιγραφικά κείμενα, στα οποία κυρίως διερευνώνται τρόποι αξιοποίησης των ΤΠΕ στην εκπαίδευση. Ακόμη, καταγράφεται εξελικτικά μία σημαντική αύξηση στη δημιουργία συγγραφικών ομάδων που αριθμούν από δύο έως πέντε μέλη, ενώ οι επιστημονικές ανακοινώσεις παρουσιάζουν υψηλά ποσοστά ξενόγλωσσων αναφορών και αναφορών σε πηγές δημοσιευμένες την τελευταία πενταετία από τη διενέργεια του εκάστοτε συνεδρίου.

Λέξεις κλειδιά: διεθνή συνέδρια για την ΑεξΑΕ, ποιοτικά χαρακτηριστικά εισηγητών, ποιοτικά χαρακτηριστικά βιβλιογραφικών αναφορών

Abstract

This study explores the qualitative characteristics of researchers' identity who have presented scientific papers at Open and Distance Learning Conferences (ICODL) during the years 2009-2017 and the qualitative characteristics of their bibliographic references in order to record trends on the basis of these in the scientific field of Open and Distance Learning in Greece. The material of our research was all the posters presented at the relevant conferences and we used the content analysis as a method of analysis. The conclusions we have reached concern the international identity of the conferences, the professional status of the rapporteurs and their research interests, the trends of cooperation, the types of the posters and the tendencies for their referral. Firstly, we conclude that the international identity of ICODEL conferences is adversely affected by the gradual decline in the participation of foreign scientists and the gradually decreasing number of English-language posters. In addition, we note that although the majority of rapporteurs maintain an active relationship with education and, to a lesser extent with distance education, there is a tendency of professionals from other scientific fields in the conferences of the Open and Distance Learning. At the same time, their research interest focuses on empirical research, practical applications and descriptive texts, in which they mainly explore ways of using ICT in education. In addition, there has been a significant increase in the creation of writing groups ranging from two to five members, while scientific reports show high rates of foreign references and references to sources published over the past five years since the conference.

Key words: *international conferences on Open and Distance Learning, qualitative characteristics of rapporteurs, qualitative features of bibliographic references*

Εισαγωγή

Προκειμένου να πραγματοποιηθεί σε βάθος κατανόηση οποιουδήποτε επιστημονικού πεδίου, απαιτείται η εξέταση της έρευνας από διάφορες οπτικές γωνίες (Cart-Chellman, 2006). Η κατανόηση των τάσεων στα θέματα και τις μεθόδους της έρευνας στην ΑεξΑΕ είναι ζωτικής σημασίας για την προώθησή της (Lee, Driscoll, & Nelson, 2004). Υπό το πρίσμα αυτό, οι ερευνητές προσπαθούν να χαρτογραφήσουν το έδαφος της έρευνας στην ΑεξΑΕ, έχοντας ως στόχο να εντοπίσουν τις τρέχουσες τάσεις της και να αποκαλύψουν μελλοντικές κατευθύνσεις. Στην Ελλάδα η αντίστοιχη έρευνα είναι πολύ περιορισμένη, με αποτέλεσμα να μην υπάρχουν αρκετά στοιχεία για τους ερευνητικούς τομείς, τη μεθοδολογία, τις τρέχουσες και τις διαφαινόμενες τάσεις της έρευνας στο πεδίο της ΑεξΑΕ, τους συγγραφείς και τα χαρακτηριστικά των βιβλιογραφικών αναφορών τους. Επιπρόσθετα δεν έχουν διερευνηθεί καθόλου οι εργασίες των σχετικών συνεδρίων, παρ' ότι έχει αποδειχθεί πως τα συνέδρια επηρεάζουν τη διαμόρφωση των ερευνητικών τάσεων στους επιστημονικούς κλάδους (Reale et al, 2017).

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να μελετήσει και να αναλύσει τα ποιοτικά χαρακτηριστικά των επιστημονικών ανακοινώσεων των συνεδρίων της Ανοικτής και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης (ICODL) που πραγματοποιήθηκαν στην Ελλάδα κατά τα έτη 2009-2017, και πιο συγκεκριμένα τα χαρακτηριστικά της ταυτότητας των συγγραφέων τους και των βιβλιογραφικών αναφορών τους, έτσι ώστε να καταγράψει τις τάσεις που διαμορφώνονται βάσει αυτών στον επιστημονικό χώρο της ΑεξΑΕ στην Ελλάδα. Ο ερευνητικός μας σκοπός εξειδικεύεται στα ακόλουθα ερευνητικά ερωτήματα:

1. Πώς διαμορφώνεται και εξελίσσεται η διεθνής ταυτότητα των συνεδρίων ICODEL, όπως αυτή διαφαίνεται από την εθνικότητα των συγγραφέων και τη γλώσσα συγγραφής των ανακοινώσεών τους;

2. Πώς φαίνεται να επιδρά η επαγγελματική ιδιότητα των συμμετεχόντων στις τάσεις της έρευνας στην ΑεξΑε στην Ελλάδα, όπως αποτυπώνεται από τα συνέδρια;
3. Σε ποιες διαπιστώσεις καταλήγουμε από την κατηγοριοποίηση των ειδών των ανακοινώσεων σχετικά με τα ερευνητικά ενδιαφέροντα των συγγραφέων τους;
4. Πώς διαμορφώνονται οι τάσεις συνεργασίας μεταξύ των συγγραφέων και οι τάσεις παραπομπής των επιστημονικών ανακοινώσεων;

Ο ρόλος των συνεδρίων στην εκπαίδευση

Οι διασκέψεις και τα συνέδρια αποτελούν μια καθιερωμένη δραστηριότητα σε πολλούς ακαδημαϊκούς, επιστημονικούς και επαγγελματικούς κύκλους. Διαδραματίζουν κεντρικό ρόλο στην παραγωγή και την κυκλοφορία των γνώσεων, στη διαμόρφωση και την καθιέρωση ακαδημαϊκών και επαγγελματικών κλάδων. Ως συλλογικά γεγονότα, διευκολύνουν έντονες στιγμές αλληλεπίδρασης (González-Santos & Dimond, 2015) και οι διεργασίες τους δημιουργούν διαδικασίες δικτύωσης μεταξύ διαφορετικών πεδίων (Mägi & Beerkens, 2016).

Σύμφωνα με τον Collins (2004), τα συνέδρια δεν αποτελούν απλώς μια συνάντηση ανθρώπων που συγκεντρώθηκαν για τη διαβίβαση πληροφοριών. Τα συνέδρια είναι ζωτικής σημασίας για τη ζωή της επιστήμης. Προσφέρουν όχι μόνο την ευκαιρία στα μέλη μιας ομάδας να συναντηθούν, αλλά είναι επίσης χώροι όπου σχεδιάζεται το μέλλον των επιστημονικών κλάδων. Τόσο στις εμπορικές, όσο και στις ακαδημαϊκές συναντήσεις, συναντιούνται εκπρόσωποι για να μοιραστούν πληροφορίες, να αλληλεπιδράσουν και να συζητήσουν θέματα επαγγελματικού ενδιαφέροντος (Rowe, 2017a). Τέτοιες διασκέψεις έχουν γίνει αναπόσπαστο μέρος της πρακτικής της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης από την άποψη της ανταλλαγής γνώσεων, του επαγγελματικού σχηματισμού και των συνεχιζόμενων δραστηριοτήτων επαγγελματικής εκπαίδευσης των ακαδημαϊκών, επιστημονικών και επαγγελματικών κοινοτήτων (Rowe, 2017b). Η συμμετοχή σε αυτά μπορεί να επιφέρει τόσο προσωπικά, όσο και ομαδικά οφέλη.

Υπάρχουν πολυάριθμες θετικές επιπτώσεις από την προσωπική συμμετοχή των επαγγελματιών σε διεθνή συνέδρια. Τα πιο συχνά διατυπωμένα σχόλια από τους ίδιους τους συμμετέχοντες σχετικά με τα οφέλη της προσωπικής συμμετοχής αφορούν στις ευκαιρίες δικτύωσης, την πρακτική οικοδόμηση δεξιοτήτων επικοινωνίας και το αντανάκλαστικό περιβάλλον για τον εντοπισμό των κενών της γνώσης στην επιστήμη. Οι συμμετέχοντες γενικά θεωρούν ότι η δικτύωση, η επικοινωνία και η ανταλλαγή ιδεών είναι πιο επιτυχημένες, όταν γίνονται αυτοπροσώπως. Ένα μεγάλο μέρος της δικτύωσης κατά τη διάρκεια των συνεδρίων λαμβάνει χώρα στους διαδρόμους ή κατά τη διάρκεια των κοινωνικών εκδηλώσεων. Η δικτύωση αποτελεί σημαντικό πλεονέκτημα των παραδοσιακών διασκέψεων, καθώς αυτές αποτελούν σημαντική ευκαιρία για την εμβάθυνση των επαγγελματικών σχέσεων. Οι συμμετέχοντες, επίσης, επενδύουν στην απόκτηση, μέσω της συμμετοχής τους σε συνέδρια, νέων τεχνικών, δεξιοτήτων και νέων ιδεών για την περαιτέρω έρευνα και σταδιοδρομία τους (Oester, Cigliano, Hind-Ozan, & Parsons, 2017).

Μία σημαντική θετική επίπτωση της συμμετοχής σε συνέδρια μπορεί να είναι η δημιουργία νέων επαφών που οδηγούν σε εταιρικές σχέσεις και βελτιώνουν την έρευνα, την επιστημονική επικοινωνία, τη χρηματοδότηση και τη διατήρηση του πεδίου. Η προσωπική επαφή οδηγεί σε πιο επιτυχημένες, μακροχρόνιες επαγγελματικές σχέσεις. Ακόμη είναι πιθανό να αποκατασταθούν παλιές επαγγελματικές επαφές ή να δημιουργηθούν νέες σχέσεις εργασίας και συνεργασίες σε πολλές ηπείρους και μέσα από άλλους κλάδους ή τομείς. Επιπρόσθετα, η συγκέντρωση ατόμων με ποικίλες γνώσεις, εμπειρίες και από διάφορα μέρη του

κόσμου, μπορεί να οδηγήσει σε νέες πρωτοβουλίες, δημοσιεύσεις και ενισχυμένη πολυεπιστημονική μάθηση. Η πολυεπιστημονική και διατομεακή συμμετοχή στις συνομιλίες επιτρέπει την ανταλλαγή ιδεών και τεχνικών σε όλους τους τομείς. Μια θεωρία ή μια τεχνική έρευνας κοινή σε ένα πεδίο, μπορεί να μην έχει εφαρμοστεί σε άλλο πεδίο, αλλά ίσως είναι επωφελής. Οι διασκέψεις παρέχουν τα μέσα ανταλλαγής πληροφοριών και τεχνικών μεταξύ τομέων και κλάδων (Oester et al, 2017).

Οι διασκέψεις είναι ένα αναμφισβήτητο μέσο για να συναντήσουν οι εκπρόσωποι οργανώσεων ανθρώπους που είναι ζωτικής σημασίας για την προώθηση των δράσεών τους. Η προσωπική εκπροσώπηση δημιουργεί μεγαλύτερη εντύπωση στους πιθανούς υποστηρικτές, παρόμοιες με τις επιπτώσεις για τους μεμονωμένους συμμετέχοντες που αναφέρθηκαν προηγουμένως. Η αυξημένη υποστήριξη από τους συμμετέχοντες στο συνέδριο οδηγεί σε αυξημένη διαδικτυακή συζήτηση, η οποία μπορεί να έχει εκθετικά αποτελέσματα. Περισσότερη υποστήριξη σημαίνει μεγαλύτερη χρηματοδότηση και αυξημένες επιπτώσεις από τις οργανώσεις στον πραγματικό κόσμο (Oester et al, 2017).

Οι διασκέψεις επιτρέπουν, επίσης, ανταλλαγές μεταξύ πανεπιστημίων. Οι πολυπανεπιστημιακές συνεργασίες μπορεί να είναι δύσκολες, αλλά οι διασκέψεις παρέχουν τη διασύνδεση για να συμβεί αυτό. Ο συνδυασμός πόρων και εμπειριών είναι σε θέση να προωθήσει όχι μόνο συγκεκριμένες ερευνητικές προσπάθειες, αλλά και την επιστήμη εν γένει (Parsons et al, 2014). Τα μηνύματα ηλεκτρονικού ταχυδρομείου δεν είναι πάντοτε αποτελεσματικά για την έναρξη συνεργασιών και η έρευνα σε πανεπιστήμια για πιθανές συνεργασίες απαιτεί χρόνο. Όντας στον ίδιο χώρο, οι εκπρόσωποι των πανεπιστημίων επιταχύνουν τη διαδικασία και οδηγούν σε πραγματικά αποτελέσματα. Έχουν δημιουργηθεί νέοι ερευνητικοί σταθμοί και επιχειρήσεις από πολλά πανεπιστήμια που συγκεντρώνουν πόρους, ως αποτέλεσμα συναντήσεων σε συνέδρια.

Πιο εξειδικευμένα, στον χώρο της εκπαίδευσης, οι εκπαιδευτικοί αναμένεται να είναι οπλισμένοι με πλήθος ικανοτήτων για να εξασφαλίσουν ποιοτική διδασκαλία και να επιβιώσουν επαγγελματικά. Προκειμένου να ενημερώνονται για τα μεταβαλλόμενα εκπαιδευτικά παραδείγματα, τις ταχέως αναπτυσσόμενες τεχνολογικές εφαρμογές στην εκπαίδευση, τα συνεχώς μεταβαλλόμενα προφίλ και τις ανάγκες των μαθητών, πρέπει επίσης να συνεχίσουν να μαθαίνουν. Η ολοκλήρωση ενός προγράμματος αρχικής κατάρτισης είναι μόνο ένα ξεκίνημα και σε καμία περίπτωση δεν εγγυάται ότι ένας εκπαιδευτικός διαθέτει ικανότητες που θα επαρκούν καθ' όλη τη διάρκεια της σταδιοδρομίας του. Με απλά λόγια, η διατήρηση της ποιότητας στην εκπαίδευση συνεπάγεται πως οι εκπαιδευτικοί επιδιώκουν συνεχή επαγγελματική ανάπτυξη (Rhoton & Stile, 2002) και οι αποτελεσματικοί δάσκαλοι είναι αυτοί που βρίσκονται πάντα σε διαδικασία επαγγελματικής ανάπτυξης (Çelik, Arıkan, & Caner, 2013· Guskey, 2003). Η διδασκαλία, ως επάγγελμα, δεν είναι ποτέ πλήρης και γι' αυτό είναι πάντα ανοικτή στις εξελίξεις (Richards & Farrell, 2005) .

Η έρευνα για την ανάπτυξη των εκπαιδευτικών υποδηλώνει ότι η επαγγελματική εξέλιξη έχει δυναμικά οφέλη, τόσο για τους εκπαιδευτικούς, όσο και για τα άλλα συνδεδεμένα μέρη, όπως οι εκπαιδευόμενοι και τα εκπαιδευτικά ιδρύματα (Murray, 2010· Davidson, 2013). Θεωρείται ότι οι εκπαιδευτικοί που συμμετέχουν σε δραστηριότητες επαγγελματικής ανάπτυξης, θα γίνουν καλύτεροι δάσκαλοι, μεταφράζοντας κάθε κομμάτι της νέας γνώσης σε εφαρμογή στην πράξη (Chisman & Crandal, 2007).

Ως εκ τούτου, οι εκπαιδευτικοί επιδιώκουν να εγγράφονται σε επίσημα προγράμματα προετοιμασίας και να συμμετέχουν σε συνέδρια και διασκέψεις σχετικά με το επάγγελμά τους, για να αποκτήσουν νέες πληροφορίες, έτσι ώστε να τις ενσωματώσουν στις πρακτικές τους μέσα στην τάξη. Οι διασκέψεις γενικά

θεωρούνται χώροι, όπου οι επαγγελματίες συγκεντρώνονται για να ανταλλάξουν ιδέες σχετικά με καινοτόμες προσεγγίσεις, προοπτικές και νέες τεχνικές. Μπορούν να δημιουργήσουν επαγγελματικά δίκτυα ή να αποκτήσουν επαγγελματική προβολή. Ωστόσο, σε πιο προσωπικό επίπεδο, η προσέλευση σε συνέδρια έχει τη δυνατότητα να προσφέρει στους συμμετέχοντες ευκαιρίες για να αναβαθμίσουν την υπάρχουσα βάση γνώσεων και να διευρύνουν τον ορίζοντα τους, αυξάνοντας έτσι την αυτοπεποίθησή τους. Οι επαγγελματίες που συμμετέχουν σε ένα συνέδριο, αμείβονται επίσης από την άποψη της οικοδόμησης μιας κοινότητας μάθησης και της συλλογικότητας μεταξύ συναδέλφων, οι οποίοι εργάζονται στα ίδια ιδρύματα (Büyükyavuz, 2016).

Σύμφωνα με τον Murray (2010), η συμμετοχή σε συνέδρια είναι ευεργετική από πολλές απόψεις. Βοηθά τους επαγγελματίες να αποκτήσουν εμπιστοσύνη στον εαυτό τους και να επιδείξουν την εμπειρία τους, αλληλεπιδρώντας και αναπτύσσοντας προσωπικές επαφές με τα μέλη της διδακτικής κοινότητας. Επιπλέον, οι εκπαιδευτικοί που παρευρίσκονται σε συνέδρια είναι πιθανό να παρακινηθούν να δοκιμάσουν νέες τεχνικές με βάση τις πληροφορίες που θα συγκεντρώσουν κατά τη διάρκεια των διασκέψεων. Το πιο σημαντικό είναι ότι οι δάσκαλοι μπορούν να νιώθουν ενδυναμωμένοι και να αναλάβουν μεγαλύτερη ηγεσία στα πλαίσια της διδασκαλίας τους, διδάσκοντας αυτά που έμαθαν στους συναδέλφους τους κατά την επιστροφή τους από τα συνέδρια στα οποία συμμετείχαν.

Ομοίως, η Ur (2012) υποστηρίζει ότι με τη συμμετοχή σε συνέδρια, οι εκπαιδευτικοί μπορούν να επικαιροποιήσουν τις γνώσεις τους, μαθαίνοντας για τις τελευταίες έρευνες και για νέα θέματα στον τομέα τους, να μάθουν νέες τεχνικές και μεθόδους, να εξοικειωθούν με τα πιο σύγχρονα εκπαιδευτικά υλικά και να δημιουργήσουν επαγγελματικά δίκτυα σε τοπικό και διεθνές επίπεδο.

Μεθοδολογία της παρούσας έρευνας

Αντικείμενο μελέτης της παρούσας έρευνας αποτελούν οι ανακοινώσεις που έχουν παρουσιαστεί στα συνέδρια της Ανοικτής και Εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης κατά τα έτη 2009-2017 στην Ελλάδα. Τα πρακτικά των συνεδρίων αποτελούν γραπτό τεκμήριο και για τον λόγο αυτό επιχειρήσαμε την ανάλυση τεκμηρίων. Μια κοινή προσέγγιση στην ανάλυση τεκμηρίων είναι η ανάλυση περιεχομένου, δηλαδή η ποσοτική ανάλυση των περιεχομένων του τεκμηρίου (Robson, 2007). Μέσω της κατηγοριοποίησης μετατρέπεται το λεκτικό περιεχόμενο του τεκμηρίου σε ποσοτικά δεδομένα. Η ανάπτυξη μίας λίστας ελέγχου αποτελεί το ερευνητικό εργαλείο για την ταξινόμηση των δεδομένων στις κατηγορίες που έχουν δημιουργηθεί, το οποίο χρησιμοποιήσαμε κι εμείς.

Τα ποιοτικά χαρακτηριστικά της ταυτότητας των συγγραφέων περιλαμβάνουν τόσο τα κοινωνικά χαρακτηριστικά της εθνικής προέλευσης και της επαγγελματικής ιδιότητας, καθώς και χαρακτηριστικά που συνδέονται με τον τρόπο και το είδος συγγραφής των επιστημονικών τους άρθρων, τα οποία ανακοινώνονται στα σχετικά συνέδρια.

Πιο συγκεκριμένα, οι συγγραφείς κάνουν επιλογές σχετικά με τη γλώσσα συγγραφής, η οποία στην περίπτωση του ICODL μπορεί να είναι είτε ελληνική, είτε αγγλική, επιλέγουν αν θα συγγράψουν μόνοι ή σε συνεργασία με συναδέλφους, εάν το άρθρο τους θα αποτελέσει παρουσίαση της Διπλωματικής τους Εργασίας ή της Διδακτορικής τους Διατριβής, εάν θα είναι ένα θεωρητικό κείμενο ή μία πρωτότυπη επιστημονική έρευνα ή θα αποτελεί κείμενο που θα παρουσιάζει εφαρμογές, καλές πρακτικές, περιγραφικές μελέτες, εκπαιδευτικές δραστηριότητες και θέματα για διάλογο και προβληματισμό. Επομένως, για την κατηγοριοποίηση των ποιοτικών χαρακτηριστικών της ταυτότητας των συγγραφέων δημιουργήσαμε τις εξής πέντε (5)

κατηγορίες: α) εθνικότητα (χώρα καταγωγής), β) επαγγελματική ιδιότητα, γ) γλώσσα συγγραφής, δ) αριθμός συγγραφέων ανά ανακοίνωση και ε) είδος ανακοίνωσης.

Η διερεύνηση των τεκμηρίων πραγματοποιείται είτε μέσω της τήρησης σημειώσεων ανοικτού τύπου, είτε μέσω κατηγοριοποίησης (Faulkner, Swann, Baker, Bird, & Carty, 1999). Στην περίπτωση των κατηγοριών της εθνικότητας και της επαγγελματικής ιδιότητας ακολουθήσαμε τη διαδικασία τήρησης σημειώσεων ανοικτού τύπου, δηλαδή ξεκινήσαμε από γενικές ιδέες και οι κατηγορίες διαμορφώθηκαν μετά την εξέταση του υλικού, εφαρμόζοντας επαγωγική προσέγγιση. Στην περίπτωση των κατηγοριών της γλώσσας συγγραφής και του είδους ανακοίνωσης ακολουθήσαμε τη διαδικασία της κατηγοριοποίησης, δηλαδή διερευνήσαμε συγκεκριμένες κατηγορίες πληροφοριών, εφαρμόζοντας παραγωγική προσέγγιση (Κυριαζή, 2002) και ταξινομήσαμε τα στοιχεία των τεκμηρίων σ' έναν ορισμένο αριθμό κατηγοριών εκ των προτέρων καθορισμένων.

Για την κατηγοριοποίηση των ποιοτικών χαρακτηριστικών των βιβλιογραφικών αναφορών των ανακοινώσεων δημιουργήσαμε τις κατηγορίες αριθμός ελληνόγλωσσων αναφορών ανά ανακοίνωση, αριθμός ξενόγλωσσων αναφορών ανά ανακοίνωση, συνολικός αριθμός των βιβλιογραφικών αναφορών ανά ανακοίνωση και αριθμός αναφορών τελευταίας πενταετίας ανά ανακοίνωση.

Για να εξασφαλίσουμε την αξιοπιστία στην έρευνά μας πραγματοποιήσαμε έλεγχο της κωδικοποίησης επάνω σε δείγματα κειμένου, με σκοπό τον έλεγχο της σαφήνειας και την έλλειψη αμφισημίας των ορισμών των κατηγοριών (Robson, 2007) και για να εξασφαλίσουμε εγκυρότητα, καλύψαμε τη σχετική βιβλιογραφία, έτσι ώστε να αναδείξουμε όλα τα στοιχεία των υπό μελέτη χαρακτηριστικών, όπως αυτά προσδιορίζονται από τη θεωρία (Κυριαζή, 2002).

Αποτελέσματα της παρούσας

Τα αποτελέσματα της έρευνά μας παρουσιάζονται σε συνάρτηση με τα ερευνητικά μας ερωτήματα, όπως αυτά έχουν διατυπωθεί στο κεφάλαιο της εισαγωγής. Πιο συγκεκριμένα, παρουσιάζουμε πρώτα τα αποτελέσματα που σχετίζονται με τη διαμόρφωση και την εξέλιξη της διεθνούς ταυτότητας των συνεδρίων ICODL, στη συνέχεια τα αποτελέσματα που σχετίζονται με την επαγγελματική ιδιότητα των εισηγητών, έπειτα όσα αφορούν στα είδη των ανακοινώσεων και στα ερευνητικά ενδιαφέροντα των εισηγητών και τέλος, όσα σχετίζονται με τις τάσεις συνεργασίας και παραπομπής των σχετικών ανακοινώσεων. Επειδή ο χώρος που διατίθεται στην παρούσα εισήγηση για την παρουσίαση των πινάκων αποτελεσμάτων είναι περιορισμένος, οι σχετικοί πίνακες είναι τροποποιημένοι και περιέχουν λιγότερες πληροφορίες απ' ό,τι οι αρχικοί. Παραθέτουμε αρχικά τους πίνακες 1.1 και 1.2 που παρουσιάζουν την εθνικότητα (χώρα καταγωγής) των εισηγητών και τη γλώσσα συγγραφής των ανακοινώσεων του Α' μέρους των πρακτικών.

Πίνακας 1.1

Κατανομή συχνοτήτων για την εθνικότητα των συγγραφέων ανά συνέδριο (Α' μέρος)

		Έτος συνεδρίου									
		2009		2011		2013		2015		2017	
α/α	Χώρα καταγωγής	Απ. Συχ. v.	Σχ. Συχν.	Απ. Συχ. v	Σχ. Συχ. v.	Απ. Συχ. v.	Σχ. Συχ. v.	Απ. Συχ. v.	Σχ. Συχν.	Απ. Συχ. v	Σχ. Συχν.
1	Ελλάδα	67	77,90 %	116	92,8 %	142	100 %	102	97,15 %	136	96,45 %

2	Κύπρος	2	2,33%	0	0%	0	0%	1	0,95%	5	3,55%
3	Ευρωπαϊκές χώρες	7	8,14%	4	3,2%	0	0%	1	0,95%	0	0%
4	Ασιατικές χώρες	7	8,14%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%
5	Αφρικανικές χώρες	0	0%	3	2,4%	0	0%	0	0%	0	0%
6	Χώρες Βόρειας Αμερικής	3	3,49%	2	1,6%	0	0%	1	0,95%	0	0%
	Σύνολο	86	100%	125	100%	142	100%	105	100%	141	100%

Αρχικά διαπιστώνεται πως για τα έτη 2009 έως 2017 υπήρξαν 599 συμμετοχές. Το συνέδριο με τις περισσότερες διεθνείς συμμετοχές είναι αυτό που πραγματοποιήθηκε το 2009, ενώ το 2013 δεν υπήρξε καμία συμμετοχή συγγραφέα άλλης εθνικότητας, πλην της ελληνικής. Αυτό που γίνεται άμεσα αντιληπτό είναι πως οι διεθνείς συμμετοχές, ενώ ξεκινούν με ένα ποσοστό που πλησιάζει το 22% το έτος 2009, μειώνονται σταδιακά και μετά βίας ξεπερνούν το ποσοστό των 3,5% στο τελευταίο συνέδριο που πραγματοποιήθηκε το 2017. Σημειώνεται δε πως στο τελευταίο συνέδριο συμμετείχαν, εκτός των Ελλήνων, μόνο Κύπριοι συγγραφείς, οι οποίοι έχουν σημειώσει συμμετοχή στα τρία από τα πέντε συνέδρια της τελευταίας δεκαετίας και αποτελούν την εθνικότητα, πλην της ελληνικής, που εμφανίζεται συχνότερα στα συνέδρια ICODL.

Πίνακας 1.2

Κατανομή συχνοτήτων για τη γλώσσα συγγραφής ανά συνέδριο (Α' μέρος)

Έτος συνεδρίου	Γλώσσα συγγραφής			
	Ελληνική		Αγγλική	
	Απόλυτη συχνότητα	Σχετική συχνότητα	Απόλυτη συχνότητα	Σχετική συχνότητα
2009	31	66,0%	16	34,0%
2011	58	85,3%	10	14,7%
2013	71	85,5%	12	14,5%
2015	51	86,4%	8	13,6%
2017	63	82,9%	13	17,1%

Παρατηρείται πως, ενώ στο συνέδριο του 2009 οι ανακοινώσεις που είναι γραμμένες στα αγγλικά αγγίζουν το ποσοστό του 34%, αυτό σταδιακά μειώνεται, φτάνει το 2015 στο ελάχιστο ποσοστό του 13,6% και καταλήγει στο 17,1% στο τελευταίο συνέδριο του 2017. Διαπιστώνεται, λοιπόν, πως οι συμμετέχοντες συγγραφείς επιλέγουν σταδιακά όλο και λιγότερο να γράφουν τις ανακοινώσεις των σχετικών συνεδρίων στα αγγλικά, στοιχείο που δεν ενισχύει τη διεθνή ταυτότητά τους.

Αντίστοιχη εικόνα παρουσιάζουν τα αποτελέσματα που προκύπτουν σχετικά με την εθνικότητα των συγγραφέων και τη γλώσσα συγγραφής των ανακοινώσεων που εντάσσονται στο Β' μέρος των σχετικών συνεδρίων. Παρουσιάζεται αρχικά ο πίνακας 1.3 με τις κατανομές συχνοτήτων για την εθνικότητα (χώρα καταγωγής) των συγγραφέων και ακολουθεί ο πίνακας 1.4 για τη γλώσσα συγγραφής των ανακοινώσεων του Β' μέρους.

Πίνακας 1.3

Κατανομή συχνοτήτων για την εθνικότητα συγγραφέων ανά συνέδριο (Β' μέρος)

		Έτος συνεδρίου									
		2009		2011		2013		2015		2017	
α/α	Χώρα καταγωγής	Απ. Συχ. v.	Σχ. Συχν. %	Απ. Συχ. v.	Σχ. Συχν. %	Απ. Συχ. v.	Σχ. Συχν. %	Απ. Συχ. v.	Σχ. Συχν. %	Απ. Συχ. v.	Σχ. Συχν. %
1	Ελλάδα	55	77,46 %	40	78,44 %	132	88,60 %	31	93,94 %	80	98,77 %
2	Κύπρος	0	0%	10	19,60 %	11	7,38%	0	0%	1	1,23%
3	Ευρωπαϊκές χώρες	11	15,49 %	0	0%	4	2,68 %	2	6,06%	0	0%
4	Ασιατικές χώρες	2	2,82%	1	1,96%	1	0,67%	0	0%	0	0%
5	Αφρικανικές χώρες	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%
6	Χώρες Βόρειας Αμερικής	0	0%	0	0%	1	0,67%	0	0%	0	0%
7	Χώρες Ωκεανίας	3	4,23%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%
	Σύνολο	71	100%	51	100%	149	100%	33	100%	81	100%

Οι συγγραφείς, των οποίων οι επιστημονικές ανακοινώσεις εντάσσονται στο Β' μέρος των συνεδρίων ICODL κατά τα έτη 2009-2017, είναι 385. Το συνέδριο με τις περισσότερες διεθνείς συμμετοχές είναι αυτό του 2009 και με τις λιγότερες εκείνο του 2017. Είναι εμφανές πως, ενώ οι διεθνείς συμμετοχές ξεκινούν το 2009 με ποσοστό που αγγίζει το 22%, σταδιακά μειώνονται και καταλήγουν το τελευταίο έτος του συνεδρίου σε ποσοστό που με τα βίαια ξεπερνά το 1%. Επίσης, διαπιστώνουμε πως στις ανακοινώσεις που εντάσσονται στο Β' μέρος των συνεδρίων, οι συγγραφείς με τις περισσότερες συμμετοχές, πλην των Ελλήνων, είναι οι Κύπριοι, εύρημα αντίστοιχο με αυτό του Α' μέρους των συνεδρίων.

Πίνακας 1.4

Γλώσσα συγγραφής ανακοινώσεων ανά συνέδριο (Β' μέρος)

Έτος συνεδρίου	Γλώσσα συγγραφής			
	Ελληνική		Αγγλική	
	Απόλυτη συχνότητα	Σχετική συχνότητα	Απόλυτη συχνότητα	Σχετική συχνότητα
2009	22	61,1%	14	38,9%
2011	23	88,5%	3	11,5%
2013	35	81,4%	8	18,6%
2015	13	65,0%	7	35,0%
2017	33	84,6%	6	15,4%

Παρατηρείται, λοιπόν, πως ενώ στο συνέδριο του 2009 οι ανακοινώσεις που είναι γραμμένες στα αγγλικά εμφανίζονται σε ποσοστό σχεδόν 39%, στα επόμενα συνέδρια, με εξαίρεση εκείνο του 2015, εμφανίζουν ποσοστά αισθητά μειωμένα. Το

συνέδριο με τις λιγότερες αγγλόφωνες ανακοινώσεις είναι εκείνο του 2011. Διαπιστώνεται, επομένως, πως παράλληλα με τη μείωση των διεθνών συμμετοχών στα συνέδρια, οι Έλληνες και Κύπριοι συγγραφείς επιλέγουν όλο και λιγότερο την αγγλική γλώσσα ως γλώσσα συγγραφής των ανακοινώσεων τους.

Ακολουθεί ο πίνακας 2, ο οποίος παρουσιάζει τις κατανομές συχνοτήτων για την επαγγελματική ιδιότητα των συγγραφέων των ανακοινώσεων που εντάσσονται στο Α΄ μέρος των συνεδρίων ICODL.

Πίνακας 2

Κατανομή συχνοτήτων για την επαγγελματική ιδιότητα συγγραφέων (Α΄ μέρος)

	Επαγγελματική Ιδιότητα								Σύνολο
	1.Μετ/κοί φοιτητές	2. Καθηγητές Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης	3. Εκπαιδευτικοί Πρωτ.& Δευτ. Εκπαίδευσης	4. Υποψ. & κάτοχοι τίτλων	5. Επιστ. Προσωπ.	6. Διοικ. Προσωπ.	7. Χωρίς ιδιότητες	8. Άλλο	
2009	3	44	24	5	5	3	1	1	86
	3,5%	51,16%	27,9%	5,81%	5,81%	3,5%	1,16%	1,16%	100%
2011	6	50	46	0	15	3	0	5	125
	4,8%	40%	36,8%	0%	12%	2,4%	0%	4%	100%
2013	6	51	56	0	26	2	0	1	142
	4,23%	35,92%	39,44%	0%	18,31%	1,41%	0%	0,7%	100%
2015	4	41	41	6	8	1	0	4	105
	3,81%	39,05%	39,05%	5,71%	7,62%	0,95%	0%	3,81%	100%
2017	7	70	33	17	10	3	0	1	141
	4,96%	49,65%	23,40%	12,06%	7,09%	2,13%	0%	0,71%	100%

Σύμφωνα με τον πίνακα 2, οι επαγγελματικές κατηγορίες που εμφανίζουν τα μεγαλύτερα ποσοστά συμμετοχής στα συνέδρια που μελετούμε και οι ανακοινώσεις τους εντάσσονται στο Α΄ μέρος, είναι οι καθηγητές Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης και οι εκπαιδευτικοί Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης. Από την κατανομή των συχνοτήτων στις υποκατηγορίες των γενικών κατηγοριών (οι οποίες δεν εμφανίζονται στον πίνακα λόγω έλλειψης χώρου) διαπιστώνουμε πως οι καθηγητές συμβατικών πανεπιστημίων που συμμετέχουν στα συνέδρια ICODL είναι περισσότεροι από τους καθηγητές των ανοικτών πανεπιστημίων και πως ένας σημαντικός αριθμός εξ αυτών διδάσκει σε πανεπιστημιακά τμήματα που σχετίζονται με την πληροφορική. Αντιστοίχως στην κατηγορία των εκπαιδευτικών Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, η υποκατηγορία εκπαιδευτικοί Πληροφορικής έχει αρκετές συμμετοχές, πλην των δύο τελευταίων συνεδρίων. Με την πληροφορική σχετίζεται και η υποκατηγορία προσωπικό εργαστηρίου Η/Υ και εκπαιδευτικού υλικού της γενικότερης κατηγορίας επιστημονικό προσωπικό, η οποία έχει συμμετοχή σε όλα τα συνέδρια, με μεγαλύτερη αυτή των συνεδρίων του 2011 και 2013. Τέλος, στην κατηγορία των μεταπτυχιακών φοιτητών, υπάρχουν συμμετοχές φοιτητών, οι οποίοι φοιτούν σε ανοικτά και συμβατικά ιδρύματα και σε τμήματα

Πληροφορικής. Αντίστοιχα είναι τα αποτελέσματα για την επαγγελματική ιδιότητα των εισηγητών που παρουσιάζουν ανακοινώσεις στο Β' μέρος των συνεδρίων και για τον λόγο αυτό δεν παρατίθεται.

Ακολουθούν οι πίνακες 3.1 και 3.2, οι οποίοι παρουσιάζουν τις κατανομές συχνοτήτων για το είδος ανακοίνωσης για το Α' και το Β' μέρος αντίστοιχα.

Πίνακας 3.1

Κατανομή συχνοτήτων για το είδος ανακοίνωσης ανά συνέδριο (Α' μέρος)

		Έτος συνεδρίου									
		2009		2011		2013		2015		2017	
	Είδος ανακοίνωσης	Απ. Συχ. v.	Σχ. Συχν. .	Απ. Συχ. v	Σχ. Συχν. .						
1	Παρουσίαση Διπλωματικής Εργασίας	4	8,5 %	7	10,3 %	18	21,7 %	13	22,0 %	11	14,5 %
2	Παρουσίαση Διδακτορικής Διατριβής	1	2,1%	6	8,8%	0	0%	0	0%	2	2,6%
3	Θεωρητικό κείμενο	19	40,4 %	22	32,4 %	24	28,9 %	12	20,3 %	23	30,3 %
4	Πρωτότυπη επιστημονική έρευνα	20	42,6 %	22	32,4 %	31	37,3 %	29	49,2 %	37	48,7 %
5	Κείμενο πρακτικών εφαρμογών	1	2,1%	6	8,8%	1	1,2%	0	0%	0	0%
6	Περιγραφικό κείμενο	0	0%	5	7,4%	9	10,8 %	5	8,5%	3	3,9%
7	Κείμενο με εκπαιδευτικές δραστηριότητες	2	4,3%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%
	Σύνολο ανακοινώσεων	47	100 %	68	100 %	83	100 %	59	100 %	76	100 %

Αυτό που αξίζει να σημειωθεί είναι πως τα θεωρητικά κείμενα (κείμενα βιβλιογραφικής έρευνας, τα οποία εξετάζουν θεωρητικές έννοιες, με σκοπό την ανάπτυξη θεωρητικών θεμελίων στο επιστημονικό πεδίο της ΑεξΑΕ και δεν αποτελούν τμήματα διπλωματικών εργασιών ή διδακτορικών διατριβών) εξελικτικά έχει υποχωρήσει έναντι της πρωτότυπης επιστημονικής έρευνας (κείμενα που παρουσιάζουν τις ερευνητικές υποθέσεις και τα ευρήματα εμπειρικής έρευνας, ποσοτικής και ποιοτικής και δεν αποτελούν τμήματα διπλωματικών εργασιών ή διδακτορικών διατριβών) και πως η παρουσίαση της διπλωματικής εργασίας ως είδος ανακοίνωσης στα σχετικά συνέδρια παρουσιάζει μεγάλη αύξηση έως το 2015 και το ποσοστό της μειώνεται πάλι το 2017.

Πίνακας 3.2

Κατανομή συχνοτήτων για το είδος ανακοίνωσης ανά συνέδριο (Β' μέρος)

		Έτος συνεδρίου									
		2009		2011		2013		2015		2017	
	Είδος ανακοίνωσης	Απ. Συχ. v	Σχ. Συχν. .	Απ. Συχ. v	Σχ. Συχν. .	Απ. Συχ. v	Σχ. Συχν. .	Απ. Συχ. v	Σχ. Συχν. .	Απ. Συχ. v	Σχ. Συχν. .

1	Παρουσίαση Διπλωματικής Εργασίας	0	0%	0	0%	2	4,7%	0	0%	2	5,1%
2	Θεωρητικό κείμενο	0	0%		0%	4	9,3%	0	0%	1	2,6%
3	Πρωτότυπη επιστημονική έρευνα	1	2,78 %	2	7,7%	6	14%	3	15%	5	12,8 %
4	Κείμενο πρακτικών εφαρμογών	12	33,33 %	6	23,1 %	3	7%	3	15%	7	17,9 %
5	Κείμενο παρουσίασης καλών πρακτικών	1	2,78 %	0	0%	0	0%	0	0%	1	2,6%
6	Περιγραφικό κείμενο	22	61,11 %	13	50%	24	55,8 %	11	55%	18	46,2 %
7	Κείμενο με εκπαιδευτικές δραστηριότητες	0	0%	1	3,8%	2	4,7%	0	0%	1	2,6%
8	Κείμενο με εκπαιδευτικές εμπειρίες	0	0%	2	7,7%	0	0%	1	5%	4	10,3 %
9	Κείμενο με θέματα για διάλογο και προβληματισμό	0	0%	2	7,7%	2	4,7%	2	10%	0	0%
	Σύνολο ανακοινώσεων	36	100%	26	100 %	43	100 %	20	100 %	39	100 %

Αυτό που γίνεται εμφανές είναι πως τα περιγραφικά κείμενα (κείμενα με περιορισμένη βιβλιογραφική τεκμηρίωση που αποσκοπούν στην περιγραφή, σύγκριση και αξιολόγηση εκπαιδευτικών συστημάτων, εκπαιδευτικών προγραμμάτων, προγραμμάτων επιμόρφωσης, θεματικών ενοτήτων, εκπαιδευτικών εργαλείων, εκπαιδευτικών διαδικασιών, εκπαιδευτικού υλικού) και τα κείμενα πρακτικών εφαρμογών σχεδόν μονοπωλούν το ενδιαφέρον των συγγραφέων σε όλα τα συνέδρια, αφήνοντας μικρά περιθώρια παρουσίασης άλλων ειδών κειμένων, ωστόσο εξελικτικά παρουσιάζουν τάσεις μείωσης.

Ακολουθώς, παραθέτουμε τους πίνακες 4.1 και 4.2, οι οποίοι παρουσιάζουν τις κατανομές συχνοτήτων για τον αριθμό συγγραφέα ανά ανακοίνωση για το Α' και το Β' μέρος αντίστοιχα.

Πίνακας 4.1

Κατανομή συχνοτήτων για τον αριθμό συγγραφέων ανά ανακοίνωση (Α' μέρος)

Αριθμός συγγραφέων	Έτος συνεδρίου									
	2009		2011		2013		2015		2017	
	Απ. Συχν.	Σχ. Συχν.	Απ. Συχν.	Σχ. Συχν.	Απ. Συχν.	Σχ. Συχν.	Απ. Συχν.	Σχ. Συχν.	Απ. Συχν.	Σχ. Συχν.
1	21	44,7 %	18	26,5 %	21	25,3 %	18	30,5 %	22	28,9 %
2	18	38,3	29	42,6	34	41,0	22	37,3	28	36,8

		%		%		%		%		%
3	4	8,5%	13	19,1%	17	20,5%	14	23,7%	15	19,7%
4	2	4,3%	5	7,4%	7	8,4%	3	5,1%	2	2,6%
5	1	2,1%	2	2,9%	1	1,2%	2	3,4%	6	7,9%
6	0	0%	0	0%	3	3,6%	0	0%	0	0%
8	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	2	2,6%
11	1	2,1%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%
12	0	0%	1	1,5%	0	0%	0	0%	1	1,3%
Σύνολο Ανακοινώσεων	47	100%	68	100%	83	100%	59	100%	76	100%

Διαπιστώνουμε πως μετά το συνέδριο του 2009, οι μονογραφές υποχωρούν έναντι των ανακοινώσεων που αποτελούν έργο συγγραφικών ομάδων. Πιο σπάνιες είναι οι συνεργασίες που μετρούν από έξι έως δώδεκα μέλη.

Η εικόνα διαφοροποιείται στις ανακοινώσεις που εντάσσονται στο Β' μέρος, όπως φαίνεται από τον πίνακα 4.2.

Πίνακας 4.2

Κατανομή συχνοτήτων για τον αριθμό συγγραφέων ανά ανακοίνωση (Β' μέρος)

Αριθμός συγγραφέων	Έτος συνεδρίου									
	2009		2011		2013		2015		2017	
	Απ. Συχ. v.	Σχ. Συχν. %	Απ. Συχ. v.	Σχ. Συχν. %	Απ. Συχ. v.	Σχ. Συχν. %	Απ. Συχ. v.	Σχ. Συχν. %	Απ. Συχ. v.	Σχ. Συχν. %
1	11	30,6%	9	34,6%	16	37,2%	7	55,0%	14	35,9%
2	14	38,9%	10	38,5%	8	18,6%	5	25,0%	15	38,5%
3	9	25,0%	3	11,5%	12	27,9%	3	15,0%	7	17,9%
4	2	5,6%	4	15,4%	2	4,75%	1	5,0%	1	2,6%
5	0	0%	0	0%	4	9,3%	0	0%	0	0%
6	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	1	2,6%
8	0	0%	0	0%	1	2,3%	0	0%	0	0%
13	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	1	2,6%
Σύνολο ανακοινώσεων	36	100%	26	100%	43	100%	20	100%	39	100%

Παρατηρούμε μια εναλλαγή στις πρώτες θέσεις μεταξύ των ανακοινώσεων με έναν και δύο συγγραφείς, αλλά είναι εμφανές πως, πλην του συνεδρίου που πραγματοποιήθηκε το 2015, στα υπόλοιπα συνέδρια οι ανακοινώσεις που αποτελούν έργο συγγραφικών ομάδων είναι περισσότερες από εκείνες με έναν συγγραφέα.

Τέλος, παραθέτουμε τους πίνακες 5.1 και 2.2, οι οποίοι εμφανίζουν τον αριθμό των ελληνόγλωσσων αναφορών, των ξενόγλωσσων αναφορών, των αναφορών της τελευταίας πενταετίας και των συνολικών βιβλιογραφικών αναφορών των ανακοινώσεων που εντάσσονται στο Α' και στο Β' μέρος αντίστοιχα.

Πίνακας 5.1

Κατανομή συχνοτήτων για τις βιβλιογραφικές αναφορές (Α' μέρος)

	Έτος συνεδρίου									
	2009		2011		2013		2015		2017	
Αριθμός Βιβλιογραφικών Αναφορών	Απ. Συχν.	Σχ. Συχν.	Απ. Συχν.	Σχ. Συχν.	Απ. Συχν.	Σχ. Συχν.	Απ. Συχν.	Σχ. Συχν.	Απ. Συχν.	Σχ. Συχν.
Αριθμός ελληνόγλωσσων αναφορών	44 4	31,16 %	48 3	27,34 %	62 5	32,17 %	70 5	38,27 %	60 8	22,90 %
Αριθμός ξενόγλωσσων αναφορών	98 1	68,84 %	12 83	72,66 %	13 18	67,83 %	11 37	61,73 %	20 47	77,10 %
Αριθμός αναφορών τελευταίας δετίας	50 7	35,58 %	48 1	27,24 %	58 7	30,21 %	65 2	35,40 %	10 24	38,57 %
Αριθμός συνολικών βιβλιογραφικών αναφορών	14 25	100 %	17 66	100 %	19 43	100%	18 42	100%	26 55	100%
Σύνολο ανακοινώσεων	47		68		83		59		76	

Αρχικά διαπιστώνουμε πως ο αριθμός των συνολικών βιβλιογραφικών αναφορών αυξάνει από συνέδριο σε συνέδριο. Ο αριθμός των ελληνόγλωσσων αναφορών διατηρεί στα τρία πρώτα συνέδρια ένα ποσοστό γύρω στο 30%, παρουσιάζει αύξηση στο συνέδριο του 2015 και εμφανίζει το χαμηλότερο ποσοστό της δεκαετίας στο τελευταίο συνέδριο του 2017. Αντίστοιχα ο αριθμός των ξενόγλωσσων αναφορών διατηρεί στα τρία πρώτα συνέδρια ένα ποσοστό γύρω στο 70%, παρουσιάζει μείωση στο συνέδριο του 2015 και εμφανίζει το υψηλότερο ποσοστό του στο συνέδριο του 2017. Ο αριθμός των αναφορών τελευταίας πενταετίας διατηρεί υψηλά ποσοστά σε όλα τα συνέδρια, τα οποία κυμαίνονται από 27,24% έως 38,57%, με υψηλότερο ποσοστό στο συνέδριο του 2017.

Πίνακας 5.2

Κατανομή συχνοτήτων για τις βιβλιογραφικές αναφορές (Β' μέρος)

	Έτος συνεδρίου									
	2009		2011		2013		2015		2017	
Αριθμός Βιβλιογραφικών Αναφορών	Απ. Συχν.	Σχ. Συχν.	Απ. Συχν.	Σχ. Συχν.	Απ. Συχν.	Σχ. Συχν.	Απ. Συχν.	Σχ. Συχν.	Απ. Συχν.	Σχ. Συχν.
Αριθμός ελληνόγλωσσων αναφορών	99	16,75 %	12 5	33,16 %	27 4	33,37 %	79	23,58 %	18 7	33,51 %
Αριθμός ξενόγλωσσων αναφορών	49 2	83,25 %	25 0	66,84 %	54 7	66,63 %	25 6	76,42 %	37 1	66,49 %

Αριθμός αναφορών τελευταίας 5ετίας	23 1	39,09 %	12 8	33,95 %	23 7	28,87 %	13 9	41,49 %	18 5	33,15 %
Αριθμός συνολικών βιβλιογραφικών αναφορών	59 1	100%	37 7	100%	82 1	100%	33 5	100%	55 8	100%
Σύνολο ανακοινώσεων	36		26		43		20		39	

Παρατηρούμε πως ο αριθμός των συνολικών βιβλιογραφικών αναφορών του τελευταίου συνεδρίου του 2017 παρουσιάζεται μειωμένος σε σχέση με εκείνον του 2009, παρ' ότι στο συνέδριο του 2017 έγιναν περισσότερες ανακοινώσεις. Ο αριθμός των ελληνόγλωσσων αναφορών ξεκινά με ποσοστό 16,75% στο συνέδριο του 2009 και σχεδόν διπλασιάζεται στα επόμενα συνέδρια. Αντιστοίχως ο αριθμός των ξενόγλωσσων αναφορών ξεκινά από το πολύ υψηλό ποσοστό 83,25% στο συνέδριο του 2009 και μειώνεται σε 66,49% στο τελευταίο συνέδριο του 2017, καθώς μειωμένος εμφανίζεται και ο αριθμός των πρόσφατων αναφορών. Παρ' ότι οι ξενόγλωσσες και οι πρόσφατες αναφορές εμφανίζουν εξελικτικά μία τάση μείωσης, διατηρούν σχετικά υψηλά τα ποσοστά τους.

Συμπεράσματα - Συζήτηση

Αναλύοντας τα αποτελέσματα της έρευνάς μας, καταλήγουμε πως στον χώρο των συνεδρίων ICODL και κατ' επέκταση στον χώρο της επιστημονικής έρευνας στην ΑεξΑΕ στην Ελλάδα, έχει διαμορφωθεί η ακόλουθη εικόνα, αποτελούμενη από τάσεις σχετικές με την επαγγελματική ιδιότητα των επιστημόνων, τα ερευνητικά τους ενδιαφέροντα, τις τάσεις της μεταξύ τους συνεργασίας και τις τάσεις παραπομπής των ανακοινώσεών τους.

Αρχικά διαπιστώνεται πως η διεθνής ταυτότητα των συνεδρίων ICODL πλήττεται από τη σταδιακή μείωση της συμμετοχής ξένων ερευνητών και τον σταδιακά μειούμενο αριθμό αγγλόφωνων ανακοινώσεων, με αποτέλεσμα την απουσία της διεθνούς εμπειρίας σε αυτά και τη δυσκολία στη διάχυση της επιστημονικής γνώσης. Σχετικά με την επαγγελματική ιδιότητα των εισηγητών διαπιστώνεται πως η πλειοψηφία αυτών διατηρεί ενεργή σχέση με την εκπαίδευση, σε μικρότερο, όμως, βαθμό απ' ότι αναμενόταν με την εξ αποστάσεως εκπαίδευση. Οι περισσότεροι εισηγητές είναι καθηγητές τριτοβάθμιων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων και εκπαιδευτικοί πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, ενώ συμμετέχει και ένας αριθμός μεταπτυχιακών φοιτητών. Εκτός των ειδικοτήτων που συνδέονται άμεσα με την εκπαίδευση, είτε ως διδάσκοντες, είτε ως διδασκόμενοι, στα συνέδρια ICODL συμμετέχουν ως εισηγητές, επιστημονικοί συνεργάτες, ερευνητές, προσωπικό που απασχολείται σε εργαστήρια Η/Υ και εκπαιδευτικού υλικού και διοικητικοί υπάλληλοι.

Παρατηρείται, ωστόσο, πως εντός των κατηγοριών των καθηγητών τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και των μεταπτυχιακών φοιτητών, υπάρχει ένας μεγάλος αριθμός επαγγελματιών, οι οποίοι εργάζονται και σπουδάζουν σε συμβατικά πανεπιστήμια, κυρίως σε τμήματα που σχετίζονται με την πληροφορική. Αντιστοίχως, εντός της κατηγορίας των εκπαιδευτικών, υπάρχει ένας σημαντικός αριθμός καθηγητών πληροφορικής. Αν συνυπολογίσουμε και τις ειδικότητες που δε σχετίζονται άμεσα με την εκπαίδευση, αλλά συμμετέχουν στα συνέδρια ICODL, διαφαίνεται μία τάση μετακίνησης επαγγελματιών από άλλους τομείς στον επιστημονικό χώρο της ΑεξΑΕ.

Η μετακίνηση αυτή, αφενός οδηγεί στην απουσία κοινής γνώσης (Weller, Jordan, DeVries, & Rolfe, 2018), λόγω της ετερογένειας των σχετιζόμενων ειδικοτήτων, αφετέρου οδηγεί το ερευνητικό ενδιαφέρον των επιστημόνων της ΑεξΑΕ προς την τεχνική πλευρά της μαθησιακής διαδικασίας, καθώς ένα μεγάλο μέρος αυτών εκπροσωπεί τεχνολογικά προσανατολισμένες ειδικότητες (Αποστολίδου, 2011).

Σχετικά με τα είδη των ανακοινώσεων διαπιστώνεται πως, αφενός έχει μειωθεί το ενδιαφέρον των ερευνητών για τη θεωρητική θεμελίωση του επιστημονικού πεδίου της ΑεξΑΕ, καθώς τα θεωρητικά κείμενα υποχωρούν έναντι της εμπειρικής έρευνας και αφετέρου έχουν αυξηθεί τα κείμενα πρακτικών εφαρμογών και τα περιγραφικά κείμενα. Διαφαίνεται, λοιπόν, πως το ερευνητικό ενδιαφέρον των συγγραφέων των σχετικών ανακοινώσεων στρέφεται προς την εμπειρική έρευνα και τη διερεύνηση των τρόπων αξιοποίησης των ΤΠΕ στην εκπαίδευση.

Παρομοίως, έχει διαπιστωθεί πως η εστίαση της έρευνας στην ΑεξΑΕ σε διεθνές επίπεδο σε επιμέρους συνιστώσες (πρακτικές εφαρμογές, μελέτες περίπτωσης, αξιολόγηση εκπαιδευτικών προγραμμάτων) είναι τέτοια, ώστε να υποβαθμίζεται ο θεωρητικός προβληματισμός και η έρευνα σχετικά με τις δεοντολογικές αρχές του επιστημονικού πεδίου της ΑεξΑΕ. Είναι διαπιστωμένο πως οι συγγραφείς που ασχολούνται με τις ευρύτερες θεωρητικές εξελίξεις είναι ελάχιστοι σε σχέση με εκείνους που πραγματοποιούν έρευνα στο πεδίο της ΑεξΑΕ γενικότερα (Αποστολίδου, 2011· Davies, Howell, & Petrie, 2010).

Παράλληλα, το αυξημένο ενδιαφέρον των επιστημόνων της ΑεξΑΕ για τη διεξαγωγή περιγραφικών μελετών προβληματίζει τους ερευνητές του εξωτερικού, καθώς έχουν κι εκείνοι διαπιστώσει πως ένα μεγάλο ποσοστό της έρευνας στην ΑεξΑε είναι περιγραφικό (Davies et al., 2010· Gökmen et al, 2017).

Σχετικά με τις τάσεις συνεργασίας μεταξύ των συγγραφέων των ανακοινώσεων των σχετικών συνεδρίων, καταγράφεται εξελικτικά μία σημαντική αύξηση στη δημιουργία συγγραφικών ομάδων που αριθμούν από δύο έως πέντε μέλη. Τα ευρήματα αυτά συμφωνούν με έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί στο εξωτερικό σχετικά με τους συγγραφείς που δημοσιεύουν στις εφημερίδες και τα επιστημονικά περιοδικά της ΑεξΑΕ και έχουν διαπιστώσει μία σημαντική αύξηση της μεταξύ τους συνεργασίας (Hadlock, et al, 2014· Ozarslan, Balaban, & Demiray, 2012· Zawacki-Richter et al, 2009· Zawacki-Richter & von Prümmer, 2010).

Η τάση για περισσότερες συνεργασίες είναι ισχυρότερη στις ανακοινώσεις του Α' μέρους σε σχέση με τις ανακοινώσεις του Β' μέρους, πιθανώς λόγω του διαφορετικού είδους ανακοινώσεων που περιλαμβάνονται σε κάθε μέρος, καθώς έχει διαπιστωθεί πως οι μέθοδοι έρευνας επηρεάζουν και τη συνεργασία (Zawacki-Richter & von Prümmer, 2010).

Επίσης, έχει καταγραφεί μία ισχυρή τάση οι συγγραφείς να συνεργάζονται με ομοεθνείς τους και να απουσιάζουν οι διεθνείς συνεργασίες. Σε αντίστοιχη διαπίστωση κατέληξαν αναλύσεις συγγραφής σε περιοδικά που δημοσιεύουν επιστημονικά άρθρα στο πεδίο της ΑεξΑΕ, οι οποίες υπέδειξαν μια έντονη τάση των συγγραφέων να συνεργάζονται με ομοεθνείς τους, ενώ ελάχιστες υπήρξαν οι περιπτώσεις διεθνών συνεργασιών (Bond & Buntins, 2018· Guri-Rosenblit, 2014).

Τέλος, διερευνώντας τις τάσεις παραπομπής των ανακοινώσεων του Α' μέρους των συνεδρίων, διαπιστώνουμε πως αυτές παρουσιάζουν υψηλά ποσοστά ξενόγλωσσων αναφορών, αναφορών σε πηγές δημοσιευμένες την τελευταία πενταετία από τη διενέργεια του εκάστοτε συνεδρίου και συνολικών βιβλιογραφικών αναφορών – και μάλιστα με αυξητικές τάσεις από συνέδριο σε συνέδριο. Η διαπίστωση αυτή μας επιτρέπει να συμπεράνουμε πως οι συγγραφείς των σχετικών ανακοινώσεων εξελικτικά δίνουν μεγάλη σημασία στη διερεύνηση της διεθνούς, της πρόσφατης και της βιβλιογραφίας εν γένει, αξιοποιώντας τα πορίσματά της κατά τη συγγραφή των

ερευνητικών τους εργασιών. Οι τάσεις παραπομπής των ανακοινώσεων του Β' μέρους διαφοροποιούνται από τις αντίστοιχες του Α' μέρους, καθώς, παρ' ότι οι ξενόγλωσσες αναφορές και οι αναφορές της τελευταίας πενταετίας παρουσιάζουν αποδεκτά ποσοστά, εμφανίζουν εξελκτικά μία μειούμενη τάση, με αποτέλεσμα να δημιουργείται προβληματισμός σχετικά με τους λόγους που συμβαίνει αυτό.

Συμπερασματικά σημειώνουμε πως το συνέδριο της Ανοικτής και Εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης, παρ' ότι διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στον επιστημονικό χώρο της ΑεξΑΕ στην Ελλάδα, συγκεντρώνοντας το ενδιαφέρον μεγάλου αριθμού Ελλήνων ερευνητών, δεν έχει πλέον τη διεθνή απήχηση που είχε κατά τα πρώτα έτη της διεξαγωγής του. Ακόμη προσελκύει σημαντικό αριθμό επαγγελματιών που δε σχετίζονται άμεσα με την ΑεξΑΕ, γεγονός που έχει επίπτωση στη διαμόρφωση των αντίστοιχων ερευνητικών τάσεων, στρέφοντας το ερευνητικό ενδιαφέρον προς τη διερεύνηση των τρόπων αξιοποίησης των ΤΠΕ στην εκπαίδευση. Τέλος, οι τάσεις συνεργασίας μεταξύ των εισηγητών και οι τάσεις παραπομπής των ανακοινώσεων τους ακολουθούν τις διεθνείς τάσεις, καθώς παρατηρείται αύξηση της μεταξύ τους συνεργασίας και υψηλά ποσοστά στη χρήση πρόσφατης βιβλιογραφίας.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Αποστολίδου, Α. (2011). Ζητήματα συγκρότησης της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης ως γνωστικού πεδίου: Επισκόπηση των επιστημονικών περιοδικών. *Open Education - The Journal for Open and Distance Education and Educational Technology*, 7 (1). doi: <http://dx.doi.org/10.12681/jode.9767>
- Bond, M., & Buntins, K. (2018). An analysis of the Australasian Journal of Educational Technology 2013-2017. *Australasian Journal of Educational Technology*, 34(4), 168-183. Retrieved from <https://doi.org/10.14742/ajet.4359>
- Büyükyavuz, O. (2016). Turkish ELT Professionals' Conference Attendance Motives: Why Do They Attend and What Do They Take Back Home? *Journal of Education and Training Studies*, 4(9). DOI: <https://doi.org/10.11114/jets.v4i9.1704>
- Carr-Chellman, A. (2006). Where do educational technologists really publish? An examination of successful emerging scholars' publication outlets. *British Journal of Educational Technology*, 37(1), 5-15. Retrieved from <https://doi.org/10.1111/j.1467-8535.2005.00522.x>
- Çelik, S., Arıkan, A., & Caner, M. (2013). In the Eyes of Turkish EFL Learners: What Makes an Effective Foreign Language Teacher? *Porta Linguarum*, 20(2), 287-297. Retrieved from http://www.ugr.es/~portalin/articulos/PL_numero20/18%20Servet%20Celik.pdf
- Chisman, F.P., & Crandall, J.A. (2007). *Passing the torch: Strategies for innovation in community college ESL*. New York, NY: Center for Advancement of Adult Literacy. Retrieved from <http://www.caalusa.org/eslpassingtorch226.pdf>
- Collins, H. (2004). *Gravity's Shadow: The Search for Gravitational Waves*. Chicago University Press. Retrieved from <https://press.uchicago.edu/ucp/books/book/chicago/G/bo3615501.html>
- Davies, R. S., Howell, S. L., & Petrie, J.A. (2010). A Review of Trends in Distance Education Scholarship at Research Universities in North America, 1998-2000. *International Review of Research in Open and Distance Learning*, 11 (3). Retrieved from <http://www.irrodl.org/index.php/irrodl/article/view/876>
- Davidson, G. (2013). Continuing professional development. Retrieved from <http://www.teachingenglish.org.uk/search/site/gillian%20davidson>
- Faulkner, D., Swann, J., Baker, S., Bird, M., & Carty, J. (1999). *Εξέλιξη του παιδιού στο Κοινωνικό Περιβάλλον. Εγχειρίδιο Μεθοδολογίας*. Πάτρα: ΕΑΠ.
- Gökmen, Ö. F., Uysal, M., Yaşar H., Kırksekiz, A., Güvendi, G.M., & Horzum, M.B. (2017). Methodological Trends of the Distance Education Theses Published in Turkey from 2005 to 2014: A Content Analysis. *Eğitim ve Bilim*. doi: 10.15390/EB.2016.6163
- González-Santos, S.P., & Dimond, R. (2015). Teaching & Learning Guide for: Medical and Scientific Conferences as Sites of Sociological Interest: a review of the field. *Sociology Compass*, 9(3), 235-245. Doi: 10.1111/soc4.12250
- Guri-Rosenblit, S. (2014). Distance education systems and institutions in the online era: An identity crisis. In O. Zawacki-Richter & T. Anderson (Eds.), *Online distance education: Towards a research agenda* (pp. 109-130). Edmonton: Athabasca University. Retrieved from <https://doi.org/10.15215/aupress/9781927356623.01>

- Guskey, T. R. (2003) Analyzing lists of the characteristics of effective professional development to promote visionary leadership. *NASP Bulletin*, 87(637), 4–20. Retrieved from <https://doi.org/10.1177/019263650308763702>
- Hadlock, C., Clegg, J., Hickman, G., Huyett, S., Hensen, H., & West, R. (2014). An analysis of the Australasian Journal of Educational Technology 2003-2012. *Australasian Journal of Educational Technology*, 30(4), ii-ix. Retrieved from <https://doi.org/10.14742/ajet.2126>
- Κυριαζή, Ν. (2002). *Η Κοινωνιολογική Έρευνα. Κριτική επισκόπηση των μεθόδων και των τεχνικών*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Lee, Y., Driscoll, M. P., & Nelson, D. W. (2004). The past, present, and future of research in distance education: Results of a content analysis. *American Journal of Distance Education*, 18(4), 225–241. doi: http://doi.org/http://dx.doi.org/10.1207/s15389286ajde1804_4
- Mägi, E., & Beerkens, M.(2016). Linking research and teaching: Are research-active staff members different teachers? *Higher Education*, 72(2), 241-258. Doi: 10.1007/s10734-015-9951-1
- Murray, A. (2010). Empowering teachers through Professional development. *English Teaching Forum*, 1(48), 2-11. Retrieved from <https://eric.ed.gov/?id=EJ914883>
- Oester, S. Cigliano, J.A., Hind-Ozan, E.J., & Parsons, E.C.M. (2017). Why Conferences Matter—An Illustration from the International Marine Conservation Congress. *Frontiers in Marine Science*. Retrieved from <https://doi.org/10.3389/fmars.2017.00257>
- Ozarlan, Y., Balaban, J., & Demiray, U. (2012). TOJDE: Electronic Publishing and a Review of Ten Years' Experience in Turkey. *Turkish Online Journal of Distance Education-TOJDE*, 13 (3). Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/234007579_TOJDE
- Parsons, E.C. M., Favaro, B., Aguirre, A.A., Bauer, A.L., Blight, L.K., Cigliano, J.A.,..., & Sutherland, W.J.(2014). Seventy-one important questions for the conservation of marine biodiversity. *Conservation Biology*, 28, 1206–1214. doi: 10.1111/cobi.12303
- Reale, E., Avramov, D., Canhial, K., Donovan, C., Flecha, R., Holm, P.,..., & Van Horik, R. (2017). A review of literature on evaluating the scientific, social and political impact of social sciences and humanities research. *Research Evaluation*, 27 (4), 298–308. Retrieved from <https://doi.org/10.1093/reseval/rvx025>
- Rhoton, J., & Stiles, K.E. (2002). Exploring the professional development design process: Bringing a framework into practice. *Science Educator*, 11(1), 1-8. Retrieved from <https://www.taylorfrancis.com/books/9781136314995>
- Richards, J.C., & Farrell, T.S.C. (2005). *Professional Development for Language Teachers*. New York: Cambridge University Press. Retrieved from <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667237>
- Robson, C. (2010). *Η έρευνα του πραγματικού κόσμου. Ένα μέσο για κοινωνικούς επιστήμονες και επαγγελματίες ερευνητές* (μτφ: Β. Νταλάκου, Κ. Βασιλικού). Αθήνα: Gutenberg. (έτος έκδοσης πρωτοτύπου 2007).
- Rowe, N. (2017a). *Academic & Scientific Poster Presentation - A Modern Comprehensive Guide*. New York:Springer.Retrieved from <https://www.researchgate.net/publication/319483364>
- Rowe, N. (2017b). *The Value, Scope and Cost of Conferences: looking beyond the Events industry*. Retrieved from <https://www.srhe.ac.uk/conference2017/abstracts/0068.pdf>
- Ur, P. (2012). *A Course in English Language Teaching*. Cambridge University Press: UK. Retrieved from http://assets.cambridge.org/97805216/56245/frontmatter/9780521656245_frontmatter.pdf
- Weller, M., Jordan, K., DeVries, I., & Rolfe, V. (2018). Mapping the Open Education Landscape: Citation Network Analysis of Historical Open and Distance Education Research, *Open Praxis*, 10 (2), 109–126. Retrieved from <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1177679.pdf>
- Zawacki-Richter, O., Bäcker, E. M., & Vogt, S. (2009). Review of distance education research (2000–2008): Analysis of research areas, methods, and authorship patterns. *International Review of Research in Open and Distance Learning*, 10(6), 21-50. Retrieved from <http://www.irrodl.org/index.php/irrodl/article/view/741/1461>.
- Zawacki-Richter, O., & von Prümmer, C. (2010). Gender and collaboration patterns in distance education research. *Open Learning*, 25(2), 95–114. doi: 10.1080/02680511003787297